

Refotografering – veileder for forarbeid

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Refotografering – veileder for forarbeid

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

27. oktober 2023

Ragnhild Hoel, Riksantikvaren og Oskar Puschmann, NIBIO

Forsidefoto: Myrteigen på Korsaksla, UKL Engeløya, Steigen kommune

Foto: 1930: Ukjent / Ada Edvardsen, 2018: Oskar Puschmann, NIBIO / Riksantikvaren

Innholdsfortegnelse

Innledning	4
Tidsplan for refotografering	4
1. Forarbeidet	5
1.1 Koordinering av forarbeid	5
1.2 Godtgjøring av forarbeid	5
1.3 Lokal bildegruppe	5
1.4 Start bildeinnsamling tidlig	6
1.5 Gjør bildeinnsamlingen kjent og benytt sjansen til å bygge opp et lokalt bildearkiv	6
1.6 Hvem har bilder?	6
1.7 Hva er et landskapsbilde?	8
1.8 Før-bildenes alder	9
1.9 Bilder fra før tiltak	10
1.10 Avklar bruksrettighetene	12
1.11 Skanning av originalbilder – husk høy oppløsning	12
1.12 Gi bildene filnavn	13
1.13 Merking av innleverte papirbilder	13
1.14 Sortering av aktuelle bilder	13
1.15 Bilder og opplysninger i et samledokument	13
1.16 Oversendelse til fotograf	14
1.17 Fotografens forarbeid	14
2. Feltarbeid og besøk av fotograf	15
2.1 Tidspunkt	15
2.2 Lokal gjennomgang og kartinntegning	15
2.3 Behov for guide	15
3. Lokale og regionale foredrag	17
3.1 Lokalt folkemøte med landskapsforedrag	17
3.2 Mulighet for regionalt landskapsforedrag	17
4. Etter refotografering: Bruk av bildematerialet og bildenettside	19
4.1 Riksantikvarens fotoarkiv og bildenettside	19
4.2 Annen formidling av endringsbildene	19
5. Eksempler på endringsbilder	21
Fotokreditering	42

Innledning

Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) ledes sentralt av Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren. Direktoratene har siden 2010 leid inn landskapsgeograf og fotograf Oskar Puschmann, Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), til å refotografere landskapsmotiver i områdene.

Før- og etter-bilder viser endringene i landskapet, og kan også kalles endringsbilder. Formålet med refotograferingen er todelt, noe som gjenspeiles i to typer endringsbilder (se eksempler på begge i kapittel 5):

- "Historiske bildepar" dokumenterer den historiske utviklingen i landskapet. De har alle et visst tidsspenn og viser endringer over en periode – lang eller kortere. Dette gir opplevelse av og kunnskap om historien, bevisstgjør om endringer i bruk, driftsmåter og levekår i landskapet, visualiserer fortellingene om det som en gang var og hvor vi er på vei. Hva slags type utvikling ønsker vi?
- "Resultatbilder" viser resultater av gjennomførte tiltak – f.eks. rydding, beiting og istandsetting – og synliggjør dermed effektene av tilskuddsordningen i UKL. For å få gode "resultatbilder" er det helt nødvendig at grunneiere, drivere og forvaltning tar bilder før tiltak settes inn. Vi ønsker oss flere "resultatbilder"!

Det er videre et mål å bidra til økt kunnskap, engasjement og bevissthet omkring landskapsverdiene blant grunneiere og øvrig befolkning med tilhørighet i områdene, i forvaltningen på alle nivåer og i samfunnet generelt.

Vi ønsker at endringsbildene også skal inspirere til refleksjoner om framtida. Hvor er vi på vei? Hva vil vi med våre landskap? Foto er kanskje vårt viktigste verktøy til tankeprosesser om fortid, nåtid og framtid. Fortidas bilder kan være nyttige i planlegging av framtidens areal- og ressursbruk.

Gode endringsbilder er avhengig av et solid forarbeid lokalt, gjennom systematisk innsamling, prioritering, digitalisering i god oppløsning og merking av bilder. Det er helt avgjørende for å kunne gjennomføre refotograferingen at forarbeidet er gjennomført som beskrevet under. Les derfor alle punktene nøye!

Tidsplan for refotografering

- **Høst:** Avtale med kommune med ansvar for UKL-område om refotografering neste sommer.
- **Høst/vinter:** Innsamling av før-bilder lokalt.
- **1. mai:** Frist for oversendelse av høyoppløste digitale kopier og samledokument med informasjon om bildene til fotograf.
- **1. mai:** Frist for avklaring om tidspunkt for feltarbeid, samt tidspunkt for lokalt åpent foredrag. Avtales mellom kommune og fotograf.
- **Mai til august:** Feltarbeidet med refotografering skjer i løpet av sommeren.

1. Forarbeidet

1.1 Koordinering av forarbeid

Kommunen koordinerer i utgangspunktet arbeidet, men andre utpekte lokale personer eller en av fylkesetatene kan gjerne også ha denne rollen.

1.2 Godtgjøring av forarbeid

Hvis det er behov for å godtgjøre innsats i forbindelse med forarbeid, kan en søke kommunen om dette fra de midlene området er tildelt.

1.3 Lokal bildegruppe

Vær oppmerksom på at det kan være tidkrevende å samle inn lokale bilder. Opprett derfor tidlig en egen bildegruppe med ansvar for innsamling av bilder, og allier dere med andre, som lokale fotointeresserte ressurspersoner, arkiver, museer, historielag og lokalaviser. Det er en fordel at en person utpekes som leder. Det er viktig å samle informasjon om hvor og når bildet er tatt og om innholdet i bildet. Et tips er å lage en sosial sammenkomst – f.eks. på biblioteket - inviter folk med bilder og skann bildene der og da. Da er det samtidig en anledning til å utveksle kunnskap om bildene. (Se også punkt 1.11.)

Bilde 1. Lokal bildegruppe i Leveld UKL, Ål kommune, i arbeid med å lokalisere hvor innsamla bilder er tatt. Fra venstre: grunneier Ola Feten, grunneier Bjørg Torsteinsrud, Marit Torsrud Nerol (Ål kommune) og grunneier Steinar Larsen.

1.4 Start bildeinnsamling tidlig

Bildeinnsamlingen kan gjerne starte høsten før neste sommers refotografering, og seinest vinteren før. Høyoppløste digitale kopier (se punkt 1.11) må være oversendt fotografen seinest 1. mai, (se punkt 1.16).

Bilde 2. Bildet viser lokalkoordinator Geir Harald Fodnes for Stølsvidda UKL (Nord-Aurdal og Vestre Slidre kommuner), på besøk hos Bettina Walsør Garmann ved Valdres Folkemuseum på Fagernes for å finne aktuelle eldre arkivbilder.

1.5 Gjør bildeinnsamlingen kjent og benytt sjansen til å bygge opp et lokalt bildearkiv

Før- og etter-bilder av landskap er ofte ettertraktet stoff for lokalaviser. Samtidig er det en fin måte å gjøre kjent alt det gode arbeidet som utføres i et UKL-område. Mange steder har lokale Facebook-grupper som "Gamle bilder fra ..." eller "Historie fra ...". Bruk gjerne lokalavisa og sosiale medier til å etterlyse bilder. En kan også nå ut gjennom kontakt med organisasjoner som historielag, bygdekvinnelag eller venneforeninger. Som nevnt kan invitasjon til en sosial sammenkomst være en god start. Informer om hva slags type bilder man er ute etter. En fin tilleggseffekt av bildeinnsamling er at dette kan være starten på et lokalt bildearkiv, enten i kommunen eller hos en organisasjon.

1.6 Hvem har bilder?

Hovedkildene i innsamlingen er grunneiere og øvrig lokalbefolkning, samt ulike fotoarkiver. Dersom det finnes eldre hytter/feriesteder innenfor et utvalgt område, husk å spørre hyttefolket. Erfaringsmessig tar folk på ferie flere bilder enn fastboende. Videre vil det finnes bilder hos kommunen og regionalforvaltningen hos statsforvalter, fylkeskommune og Sametinget. Direktoratene vil bidra der foto finnes i deres systemer. Det kan også finnes bilder i ulike planer, som skjøtselsplaner eller tilstandsvurderinger.

GREVLINGEN

MEDELSBLAD | NATURVERNFORBUNDET I OSLO OG AKERSHUS (NOA) | NUMMER 4 | 2014 | 33. ÅRGANG

Har du bilder fra Nordmarksplassene Svartor, Blankvann, Finnerud og Slagtern tatt før år 1990? Da trengs de nå!

Gjennom 10 år har Oskar Puschmann ved Institutt for Skog og Landskap gjort en pionerinsats for å vise endringene i det norske landskapet som følge av omleggingene innen landbruket. Billedpar med ett fra 1950-tallet og ett tatt i dag viser med tydelighet gjengroingen av kulturlandskapet og hva som er i ferd med å gå tapt.

Nå har Oskar fått i oppdrag å dokumentere endringene i samtlige av landets 22 utvalgte kulturlandskap. Oskars trenger eldre bilder av disse fire plassene, slik at han fra i høst og fram til neste sommer kan oppsøke plassene for å gjennfinne flest mulig av fo-

toståstedene til gamle innsendte bilder og refotograferer samme motiv slik det ser ut i dag.

Har du eldre bilder fra disse plassene, send dem enten til NOA eller til Oskar direkte: e-post osp@skogoglandskap.no eller: Skog og Landskap ved Oskar Puschmann, Postboks 115, 1431 AS.

NOA og Grevlingen kan love å bringe eksempler her i bladet!

For å illustrere teknikken, har vi fått lov å bruke ett av Oskars billedpar med tilhørende tekst som berører vårt arbeid sterkt – ødeleggelsen av en eventsykk og barns opplevelse av tapet:

FRØDA: Det friske landet på Sur-Råa i Hjarstad, bygde som no er 2000 år old kulturlandskap. FOTO: OSKAR PUSCHMANN

På ny fototokt

Fotograf Oscar Puschmann skal i sommer på ny tokt til Telemark. Der skal han dokumentere endringer i landskapet.

TELEMARK

Denne gangen tok Puschmann for seg det utvalgte kulturlandskapsområdet i Hjarstad og Svartor. Tokt er det beror 32 ulike utvalgte områder i Norge.

Jakt på foto

Oskar Puschmann er både landskapsograf og fotograf. Han er tilrett med norsk land-

skutt for bioekonomi (NIBIO) på Ås. Puschmann er stadig den eneste fotografen som har fått utnevnt endringene.

Prosjektet vart gjennomført for 20 år siden. Han har nådd gater i Europa til det gamle landskapsområdet i Hjarstad og Svartor.

Arbeidstiden har i løpet av de siste årene blitt en stor utfordring for å dokumentere endringene, sier han.

«Kor mange stykke rekarer da med et det til i Telemark i sommer?»

«Det er mange – det er et stort område. For å ta 100 bilder, kan det bli 10-20 dager.»

Både landskapsograf og andre interesserte vil gjerne finne ut mer om hva som er i ferd med å gå tapt. For det 32 utvalgte kulturlandskapsområdene, fra Hjarstad og Svartor.

Puschmann er et stort arkiv, også fra Telemark.

Barns bil
Han har god kjennskap til fylket sitt. Puschmann studerte ved skoleveier på Telemarkskole i 1960-70, og fra 1992 har han vært leder ved Telemarkskole i Telemark.

«Ja, Telemark er et sjarv-kjent område med flotte landskap og vakkert folk. Eg er stadig innom, men var et stund endrar meg. I 1970-åra eg bleit ein ein fantastisk kunstner i barns verna, men det er ikkje der gå same måten i dag, seier Oskar Puschmann.

» Malvar Strømme
barne-utviklingsleder

SVTODER: Oskar Puschmann har både stått og på jakt på foto.

ELATYEFESTIVAL: På en festdag i Hjarstad har landskapsografen fotografert en blomst.

2012-2014. Eventsykkelen som forsvant. På Finnskogen – et sted i Hedmark.

Barns opplevelser av landskapsendringer er ofte et nøglertema når store eller små forandringer skjer i deres hverdag. Barna har hadde hatt sin egen eventsykkel i en skogskull hvor høye graner kneite mørkt over digre blokksteiner og ga grunn for fantasifulle barnesinn. Her hadde sjølvstev Homsjøkongen kastet stein etter saterubede, og mens han holdt på kom selvfølgelig sola opp og trollet sprakk. Det gjorde nesten barna også da de oppdaga at deres egen eventsykkel var ødelagt. Og da de saklig og informativt ble fortalt at skogbruk er miljøvennlig og at trær må hugges for at viskal få møbler, papir og plank. ble fortellerstemmen møtt med et oppgjitt «Yeah right!» – «De voksne er bare oppgitt av pengene», hevdet Jo. indignert. «Det er urettferdige!», sa minsten. «Og kjempedum både for barna og alle dyra i skogen». Deretter gikk hun og skrev sin frustrasjon ettertrykkelig inn i hytteboka.

8 Grevlingen 4 – 2014

SKAFFER DOKUMENTASJON: Oskar Puschmann fra Norsk institutt for bioekonomi bruker kameraset for å dokumentere utviklingen i utvalgte kulturlandskap. Her på Bjerkøy sammen med Hilde Marianne Lien fra Fylkesmannen i Vestfold. ALLE FOTO: TERJE WILHELMSEN

GIENSKAPES: Et gammelt motiv på Bjerkøy gjenskapes av Oskar Puschmann. I bakgrunnen Tor Eric Christensen på Bjerkøy.

NÆRINGSUTVIKLING: Hilde Lind Jørgensen i en av utvalgte områdene som er innredet i den gamle liven på Bjerkøy.

Kulturlandskapet i Tønsberg-skjærgården refotograferes

Skal dokumentere utviklingen

Nå pågår det en omfattende fotografering i skjærgården for å dokumentere utviklingen i kulturlandskapet.

TERJE WILHELMSEN
osp@skogoglandskap.no

Vestfold utvalgte kulturlandskap. Det var Landbruks- og miljødepartementet og Klima- og miljødepartementet som bestemte dette.

Dokumentasjon
Området er i av 22 utvalgte kulturlandskap i Norge. Siden 2009 har Fylkesmannen motatt en rekke bilder som gir et innblikk i utviklingen i området.

BJERKØY: Kulturlandskapet i skjærgården øst for Tjøns og Nøtterøy er så verdifullt at området i 2009 fikk status som

nasjonalpark. For å dokumentere utviklingen i landskapet samt å skape en større bevisgjering rundt landskapsendringer, er man nå i gang med refotografering i samtlige 22 kulturlandskap i landet.

Denne uken har Vestfold kulturlandskap hatt besøk av landskapsograf Oskar Puschmann fra NIBIO (Norsk institutt for bioekonomi/skog og landskap) på Ås.

Han samarbeider med seniordokumentar Hilde Marianne Lien

Hvis noen sitter på gamle bilder, er vi interessert i å få låne disse
Oskar Puschmann
Norsk institutt for bioekonomi

ved landbruksavdelingen hos Fylkesmannen, som har ansvar for Vestfolds utvalgte kulturlandskap.

Formålet med dette er å dokumentere utviklingen i landskapet samt dokumentere om-

råder og objekter der tiltak planlegges og gjennomføres. Det er også et mål å bidra til økt kunnskap, engasjement og forståelse omkring landskapsverdiene blant aktive bønder, grunneiere, øvrig befolkning og lokal og regional forvaltning, sier Lien.

Svært imponert
Oskar Puschmann har fotografert i en rekke av de utvalgte kulturlandskap i Norge. Nå er altså turen kommet til Vestfold. Han er svært imponert over en-

gagsemnet rundt det utvalgte kulturlandskapet, det marine miljøet og livet i skjærgården generelt her i Vestfold.

«Det er en rekke venneforeninger og andre som er oppgitt av dette. Blant annet for fyrstasjonene, hyltveite, grunneiere og gårdbrukere i skjærgården er svært opptatt av å ta vare på det biologiske mangfoldet og å utvikle kulturlandskapet, sier Puschmann og fortsetter:

«Bare se på den innmaten som ekteparet Hilde Lind Jørgensen og Tom Eric Christensen har gjort her på Bjerkøy gjennom flere år. De har ryddet vakk granlogg, tilhølet beiter og drevet fram et moderne gåsdrukt. Botrydyr er de aller beste medisinene for å hindre at kulturlandskapet går igjen etter å ha blitt ryddet og gjengrodd. Ekteparet har selvsagt fokus på liven og de har utvalgt områder. De kan være et eksempel til etterfølgelse når det gjelder å drive næringutvikling i skjærgården samtidig som de tar vare på kulturlandskapet, sier Puschmann.

Han er svært interessert i å få tilgang på gamle bilder fra skjærgården.

Ønsker gamle bilder
Hvis noen sitter på gamle bilder, er vi interessert i å få låne disse for refotografering. Det hjelper oss i dokumentasjonen av utviklingen i området, sier Puschmann og ber dem som har gamle bilder om å ta kontakt med Hilde Marianne Lien hos Fylkesmannen i Vestfold.

Bilde 3. Mediaopplag med oppfordring til innlevering av bilder ved forberedelse til refotografering i tre UKL-områder: avisa Varden for Hjarstad-Svartor, Hjarstad og Seljord kommuner, tidsskriftet Grevlingen for Nordmarksplasser, Oslo kommune og Tønsberg Blad for Færder, Færder kommune.

1.7 Hva er et landskapsbilde?

I utgangspunktet er alle bilder som viser et landskap, et miljø, et hus eller et areal innenfor UKL-området, om så bare som bakgrunn, av interesse. Gjerne med folk i arbeid, med redskap og maskiner eller dyr på beite, men også andre motiver – for eksempel et 17.mai-tog gjennom bygda eller unger i lek. I enkelte tilfeller kan også gode tegninger og malerier være aktuelle. Om bildet ikke lar seg refotografere, kan det likevel ha stor historisk verdi og vil kunne brukes i andre sammenhenger.

Bilde 4. Mange eldre bilder er i utgangspunktet ikke «landskapsbilder», men omgivelsene som er med kan likevel vise landskap og miljøer – og fortelle om det som var, men som nå er borte. 1955-2016-bildene fra Årdalen i Hoddevika i Stadlandet UKL, Stad kommune, er et godt eksempel på det.

Bilde 5. Å gjenskape en arbeids- eller sosial situasjon krever planlegging og organisering, men gir ofte morsomme resultat. Her fra Liabø, 1934-2019 i Klevgardene UKL, Oppdal kommune.

Bilde 6. Noen ganger kan gode og virkelighetstro tegninger eller malerier refotografes. Her et maleri fra 1911, refotografert på Hogstad øvre i Frostating UKL, Frosta kommune, i 2022.

1.8 Før-bildenes alder

Både gamle bilder fra 1800- og 1900-tallet og nyere bilder 2-10-20 år tilbake i tid er aktuelle. Over 2000 bilder er refotografert i ulike UKL-områder siden 2010. De fleste før-bildene er svart-hvitt bilder fra tidsrommet 1900–60. Fargebilder fra 1970-90-åra er det påfallende lite av - trolig fordi de ikke oppleves som gamle nok, at de ennå ikke har kommet inn i ulike arkiver eller at de privat er mer tungvint tilgjengelige i skuffer og skap. Husk nyere bilder i bildeinnsamlingen!

Bilde 7. I enkelte UKL-områder finnes det bilder så langt tilbake som til 1870-80 åra, men ofte er landskapsendringene så store at motivet er vanskelig å refotografere. Her et heldig eksempel fra 1870 som viser både beitemark og molo fra Sjørevågen i Utsira UKL, Utsira kommune i 2022.

Bilde 8. Hvis motivet fanger opp en endring, er det ikke viktig hvor mange år eller dager det er mellom de to bildene i et bildepar. I bildeparet fra Furøya UKL, Tvedestrand kommune, fra 2011 er det bare fire timer mellom bildene. Målet var å vise en positiv gevinst av en dugnadsslått.

Bilde 9. Refotografering av fargebilde fra 1980. Fra Gammelsetra, Fjellgardane i Sunndal UKL, Sunndalen kommune, 1980 og 2012.

1.9 Bilder fra før tiltak

For å kunne vise resultater av UKL-tiltakene, er før-bildene svært viktige. Grunneiere, kommuner og fylkesforvaltning kan alle ha nyere bilder som viser ulike landskapselementer før tiltak for skjøtsel, istandsetting og vedlikehold er gjennomført. Vi minner derfor alle UKL-aktører om å ta bilder under befaring til planlagte tiltak. Bilder lagt ved søknader om tiltak i Agros kan være en god kilde.

Bilde 10. 2011 – 2015. Før-foto tatt under befaring til areal vurdert egnet til inngjerding og beitetiltak. Refotografert fire år etter at tiltaket er gjennomført. Færder UKL, Færder kommune.

Bilde 11. 2010-2013. Tidligere slått- og beiteareal ble med UKL-midler ryddet for busker, kratt og trær og tilbakeført som saubeite. Fordi bilde ble tatt før tiltaket ble iverksatt kunne refotograferingen også dokumentere vel utført arbeid. Fra Ørnes i Engan-Ørnes og Kjelvik UKL, Sørfold kommune

Bilde 12. 2010 – 2014. Istandsetting av løe med fjøs og stall – i starten av arbeidet og det ferdige resultatet. Fra Førsvoll i Rennesøy UKL, Stavanger kommune.

Bilde 13. 2010-2020. Fjerning av plantefelt mot indre skipslei. Leka UKL, Leka kommune.

Bilde 3. 2019-2020. Setervoll før og etter krattknusing. Grønsenn, Stølsvidda UKL, Vestre Slidre kom.

Bilde 45. 2007-2014. Nyrydding og steingjerdebygging. Jølle i Vest-Lista UKL, Farsund kommune.

Bilde 5. 2010-2016. Istandsatt uthus. Seterdalene i Budalen UKL, Midtre Gauldal kommune.

1.10 Avklar bruksrettighetene

Husk å avklare bruksrettigheten til bildet, enten i forkant eller under selve innsamlingen. Informer tydelig den som låner ut bildet hva det skal brukes til, og at det skal kunne publiseres i ulike medier og legges ut på nett. Opplys videre at fotografens og bildeieiers navn alltid blir oppgitt ved bruk. Bildene lagres i Riksantikvarens fotoarkiv. Her legges en klausul på at før-bildet bare kan brukes i bildepar-sammenheng, ikke som enkeltbilde (mer om dette i punkt 4.1).

1.11 Skanning av originalbilder – husk høy oppløsning

Når gamle papirbilder er innsamlet, skann dem med høy oppløsning (omkring 30 MB, minimum 10 MB). Gi filnavn med løpenummer fortløpende til hvert bilde etter hvert som dere skanner (se neste punkt). Et godt tips er å skaffe tilgang til en god skanner og lage et arrangement for å få skannet bildene i en sosial setting, med kaffe, bildevisning og gode "hvem-hvor-når-diskusjoner" rundt enkeltbilder. Da blir bildeinformasjon nedskrevet samtidig med skanning, og bildeieier får umiddelbart med seg bildene trygt hjem.

Gamle bilder som er skannet med for lav oppløsning, får lav kvalitet digitalt og kan ikke brukes i trykksaker, på nettsider og i analoge fotoutstillinger. Det er bortkastet tid for fotografen å oppsøke slike motiver i felt. Det er også ressurskrevende dersom man i etterarbeidsfasen må skaffe en ny digital kopi med bedre oppløsning.

Et alternativ til skanning av gamle papirbilder er avfotografering med et godt kamera. Ved skanning av lysbilder: Ta bildet ut av glassrammen og fjern alt støv.

Bilde 6. Eksempel på for lav oppløsning: Blomsøygården ca.1960-2015 i Blomsøy-Hestøy og Skålvær UKL, Alstadhaug kommune. Bildeparet er aldri blitt brukt pga. for dårlig bildekvalitet.

Bilde 7. Gamle fargefoto, både lysbilder og papirbilder, kan over tid ofte få en betydelig misfarging. Dette kan imidlertid forholdsvis enkelt rettes opp i Photoshop. Illustrasjonsfoto fra Sørkedalen UKL – misfarget bilde til venstre.

1.12 Gi bildene filnavn

Filnavnet bør inneholde løpenummer, årstall, fotograf og stedsnavn, her vist ved et eksempel:

03	Løpenummer , et unikt nummer for hvert bilde
1935ca	Årstall for fotografering. Hvis datering er omtrentlig, skriv ca etter årstall. Hvis årstall ikke er kjent, skriv Udat
Willy-Olsen	Navn på fotograf . Hvis fotograf ikke er kjent, skriv NN
Nygård	Stedsnavn der bildet er tatt

Filnavnet kan altså se slik ut:

- **03_1935ca_Willy-Olsen_Nygård.jpg**
- **04_Udat>NN_Nygård.jpg**

Skill de enkelte delene/ordene av filnavnet med lav bindestrek (underscore), slik som i eksempelet over, og vanlig bindestrek mellom fotografens for- og etternavn eller et todelt stedsnavn.

1.13 Merking av innleverte papirbilder

Ved lån av private bilder til den lokale bildegruppa, må bildene være godt og tydelig merket, med navn på eier og returadresse.

1.14 Sortering av aktuelle bilder

Hvis tilfanget av bilder er svært stort, er det viktig å gjøre et utvalg på maksimalt 100 bilder. Gjør en vurdering av innholdet i motivene, geografisk spredning og om bildene lar seg refotografere fra samme sted. Motiver som viser folk, husdyr og bruk av landskapet gir en ekstra dimensjon til bildene.

1.15 Bilder og opplysninger i et samledokument

Det er ønskelig at hvert område lager et enkelt samledokument med innsamlede fotografier med bildetekst om når bildet er tatt, fotografens navn, sted og ev. hvem som er avbildet, bildeutlåner – i den grad dette er kjent. Kart med inntegnet omtrentlig fotoståsted vil også lette refotograferingen. Bruk samme nummer i samledokumentet og i oversiktskartet som i filnavnet. Bildene i dette dokumentet bør være lavoppløste (f.eks. 150 kB), så ikke dokumentet blir så stort. Lag en word-fil, og lagre som pdf, da blir det enkelt å sende i en e-post.

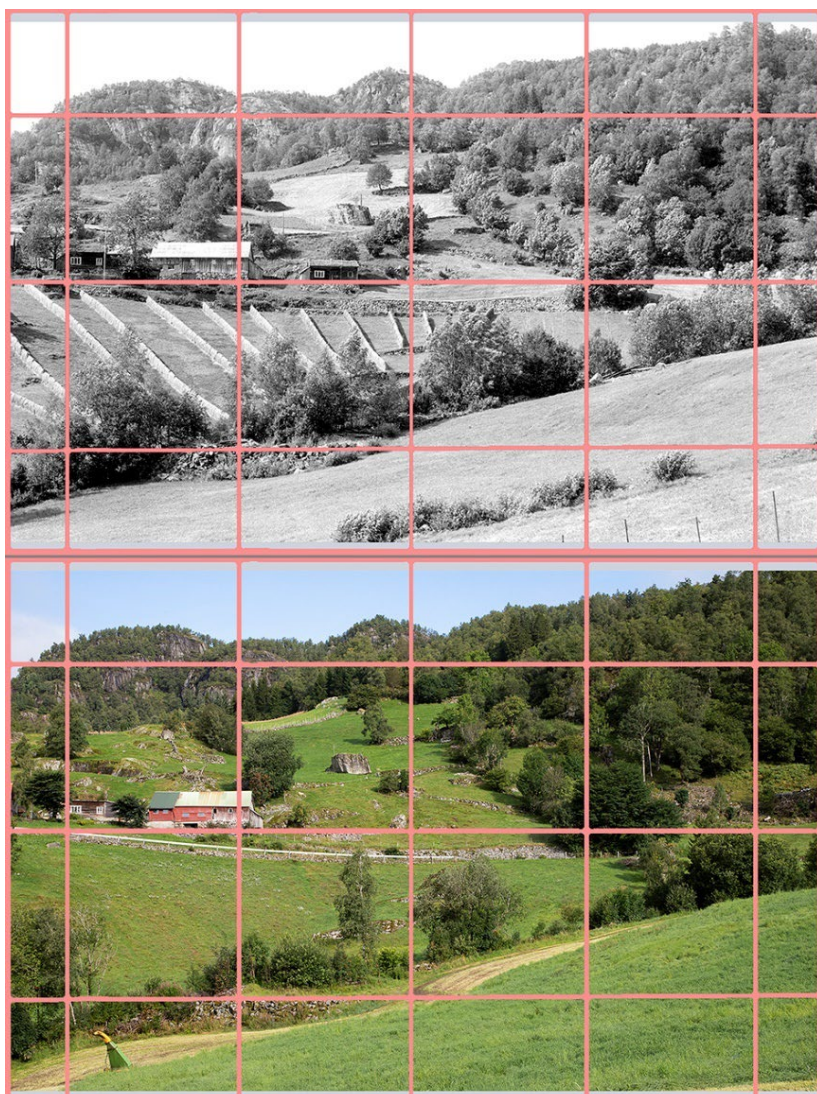

1.16 Oversendelse til fotograf

Høyoppløste filer må være oversendt Oskar Puschmann oskar.puschmann@nibio.no **seinest 1. mai**, via Dropbox, OneDrive, WeTransfer e.l. - eller i vanlig post på minnepinne. Samledokumentet sendes samtidig på e-post. Enkeltbilder kan også ettersendes på e-post.

1.17 Fotografens forarbeid

Målet med NIBIOs refotografering at ethvert nytt bilde skal være tatt fra mest mulig likt ståsted som det eldste fotografiet. For å klare dette legger fotografen inn et likt rutenett på en papirkopi av det eldste bildet og på kameraets mattskive. På denne måten kan både linjer og kryss, samt ulike bevarte landskapsdetaljer sjekkes mot hverandre, helt til det nye bildets utsnitt samsvarer med det gamle. Dersom det ikke er mulig å få en god refotografering, vrakes bildet. Som regel trengs det 10-12 ulike bilder for å få til 2 -3 riktig gode refotograferinger. Vanlige utfordringer er at fotografens ståsted i ettertid har blitt utilgjengelig, eller at arealet rett foran kameraet er gjengrodd eller nedbygd. For å få rett refotografering er det avgjørende at fotografen får tegnet rutenettet på papirkopier av før-bildet. Derfor er det viktig å skaffe fram bilder i god tid – når fotografen allerede er i felt er dette vanskelig å gjennomføre.

Bilde 19. Endringsbilde med påtegnet rutenett på før-bildet, og hvordan rutenettet ser ut i kameraets søker når rett fotoståsted er gjenfunnet og nytt foto skal tas. Hamrabø i Suldal UKL, Suldal kommune, 1983 - 2023.

2. Feltarbeid og besøk av fotograf

2.1 Tidspunkt

Tidspunkt for besøk må tilpasses annet feltarbeid fotografen har i løpet av sommeren, og avklares **innen 1. mai** i direktekontakt med fotografen.

2.2 Lokal gjennomgang og kartinntegning

De siste års erfaringer har vist at det kan være svært nyttig for fotografen å bruke noen timer av den første feltdagen sammen med lokalkjente fra bildegruppen til å gå gjennom innsamlet bildemateriale, samt å tegne inn det omtrentlige fotoståstedet til det eldste bildet på et oversiktskart. Med seg til dette møtet har fotografen med seg en papirkopi av alle aktuelle refotobilder med rutenett, for å lette bildegjennomgangen. I et slikt møte brukes også anledningen til å vrake bilder som vanskelig lar seg refotografere eller der fotoståsted blir for tidkrevende å nå.

Bilde 20. Lokal bildegruppe i Leveld UKL, Ål kommune i Viken, i arbeid med bl.a. å inntegne omtrentlig fotoståsted til innsamla bilder.

2.3 Behov for guide

Under selve refotograferingen er det noen ganger nødvendig å ha med seg en lokalkjent person i felt for å spare tid og lette arbeidet med gjenfinning av eldre bildeståsted. Dette har særlig vært verdifullt i større UKL-områder med komplekse veisystemer (setergrender) eller der det har vært behov for båtskyss mellom flere øyer (ytterkyst).

Refotografering er imidlertid en krevende prosess som fullt ut krever fotografens oppmerksomhet. Av den grunn ønsker han også helst å operere alene i felt fordi det erfaringsmessig fort gjøres feil når det er andre til stede.

Bilde 8. Eksempler på medhjelperne som har gitt god assistanse i feltarbeidet. Fra venstre Ola Krog (Vangrøftdalen og Kjurrudalen UKL, Os kommune), Reidar Holden (Tarva UKL, Ørland kommune) og Finn Grønnevik (Blomsøy-Hestøy og Skålvær UKL, Alstadhaug kommune). Dersom godt forarbeid er gjort med bl.a. inntegning av omtrentlige fotoståsteder, er det likevel som oftest ikke behov for egen guide.

Bilde 22. Fotograf Oskar Puschmann i felt ved Hjordal kyrkje, Hjordal og Svartdal UKL, Hjordal og Seljord kommuner.

3. Lokale og regionale foredrag

3.1 Lokalt folkemøte med landskapsforedrag

I forbindelse med feltarbeid og besøk av fotograf gjennomføres et landskapsforedrag for alle interesserte. Her vises gjenfotograferte motiver og landskapsendringer i det utvalgte området. Vurder om refotografering og åpent folkemøte med foredrag kan kombineres med lokale aktivitetsdager, festivaler e.l. Gi tidlig beskjed til fotografen, slik at dette kan tilpasses øvrig feltarbeid.

3.2 Mulighet for regionalt landskapsforedrag

Foredrag for regionalforvaltningen kan gjennomføres høsten eller våren etter refotograferingen, i regi av Statsforvalteren og fortrinnsvis som et digitalt lunsjforedrag. Dersom en ønsker ekstra UKL-foredrag på lokale eller regionale samlinger, må dette gjerne avtales spesielt med fotografen.

Bilde 23. Kombinasjon av grillaftnen og refoto-foredrag i fullsatt låve den 27.juni 2016 på Bjerkøy gård i Færder UKL, Færder kommune.

Bilde 9. Foredrag avholdt på den fjerde arbeidsdagen i felt i Austrått UKL, Ørlandet kommune, i forbindelse med Austrått-dagen 28.august 2021.

FABRIED: Her er landskapsgeograf Oskar Puschmann i gang med fotografering på Bjørke sammen med Hilde Mørnesen som fra Fylkesmuseet i Vestfold.

Se skjærgården før og nå

Vil du se hvordan det så ut i skjærgården før i tiden og sammenlign med hvordan det ser ut på de samme steder i dag, kan du bli med ut til Bjørke i kveld.

REISE VEKSLEREN
HILDE MØRNESEN

NETTVERK: Da presentasjonen i Tønsberg ble arrangert, var det mange som var der. Oskar Puschmann er landskapsgeograf og Hilde Mørnesen er fra Fylkesmuseet i Vestfold. De to har sammen laget et utvalg av bilder som viser hvordan skjærgården så ut for 100 år siden. De har også laget et utvalg av bilder som viser hvordan skjærgården ser ut nå. Dette er et utvalg av bildene som er utvalgt for å illustrere endringer i landskapet.

Landskap i endring

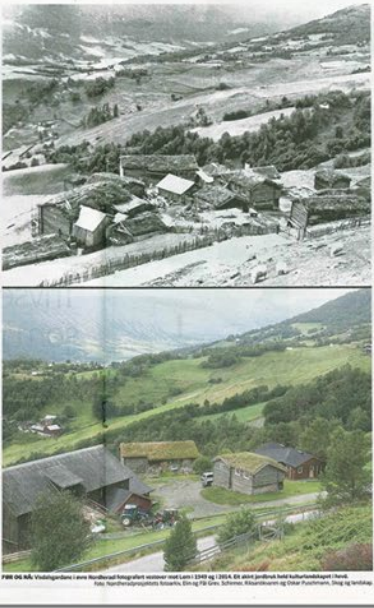
Slik har grenda endra seg på 100 år

Går det an å hindre utbygging i det nasjonalt utvalgte kulturlandskapet Nordherad i Våg?

Nasjonalt kulturlandskap
Landskapsgeograf Oskar Puschmann er i gang med å dokumentere endringer i et av Norges viktigste kulturlandskaper. Han har sammen med Hilde Mørnesen fra Fylkesmuseet i Vestfold laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet så ut for 100 år siden. De har også laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet ser ut nå.

TRØPPE: Grenda ble fotografert i 1916 og 2014.

PHB OG NB: Fotografierne i dette Nordherad-fotografiet er tatt mellom 1916 og 2014. De viser hvordan landskapet så ut før og nå. Bildene er tatt av Oskar Puschmann og Hilde Mørnesen.

SIKKELAND: Antikken ble fotografert i 1916 og 2014. KILDEHAGEN: Regnet ble fotografert i 1916 og 2014. KILDEHAGEN: Regnet ble fotografert i 1916 og 2014.

Roddar Høiden, Oskar Puschmann og Gullu. Marie Sivertsen står ved nargarden.

Gammel bilde av gården i Vågå. Legg merke til at det er tilsvakt i fergesonen. Foto: Privat

Fotografier, forfall og fornyelse

I bortimot to tiår har fotograf og landskapsgeograf Oskar Puschmann ved Norsk institutt for skog- og landskap dokumentert endringer i norsk kulturlandskap. I helga holdt han foredrag på Mølnargården.

SNORRE BERG

En kunne knapt ane seg at en slik sammenheng mellom landskapsgeografi og dokumentarisk fotografi eksisterte. For alle som er interesserte i hvordan landskapsgeografi og dokumentarisk fotografi kan brukes til å dokumentere endringer i landskapet, er dette et viktig møte. Samtidig viser det hvordan landskapsgeografi kan brukes til å dokumentere endringer i landskapet.

Foredrag og bilder
Puschmanns bilder har blitt kjent for allmennheten gjennom at de har blitt utvalgt som illustrasjon i boken 'Landskap i endring' som er utgitt av Norsk institutt for skog- og landskap. Dette er et utvalg av bildene som er utvalgt for å illustrere endringer i landskapet.

Lokal hjelpemenn
Landskapsgeograf Oskar Puschmann er i gang med å dokumentere endringer i et av Norges viktigste kulturlandskaper. Han har sammen med Hilde Mørnesen fra Fylkesmuseet i Vestfold laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet så ut for 100 år siden. De har også laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet ser ut nå.

Gamle bilder
Landskapsgeograf Oskar Puschmann er i gang med å dokumentere endringer i et av Norges viktigste kulturlandskaper. Han har sammen med Hilde Mørnesen fra Fylkesmuseet i Vestfold laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet så ut for 100 år siden. De har også laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet ser ut nå.

og han har hatt å beholde i Vestfold. Gang, 2. Det er et av de viktigste kulturlandskapene i Norge. Det er et av de viktigste kulturlandskapene i Norge. Det er et av de viktigste kulturlandskapene i Norge.

Landskapsgeografi
Landskapsgeografi er en disiplin som studerer hvordan landskaper endrer seg over tid. Dette er et utvalg av bildene som er utvalgt for å illustrere endringer i landskapet.

Foredrag og bilder
Puschmanns bilder har blitt kjent for allmennheten gjennom at de har blitt utvalgt som illustrasjon i boken 'Landskap i endring' som er utgitt av Norsk institutt for skog- og landskap. Dette er et utvalg av bildene som er utvalgt for å illustrere endringer i landskapet.

Lokal hjelpemenn
Landskapsgeograf Oskar Puschmann er i gang med å dokumentere endringer i et av Norges viktigste kulturlandskaper. Han har sammen med Hilde Mørnesen fra Fylkesmuseet i Vestfold laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet så ut for 100 år siden. De har også laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet ser ut nå.

Gamle bilder
Landskapsgeograf Oskar Puschmann er i gang med å dokumentere endringer i et av Norges viktigste kulturlandskaper. Han har sammen med Hilde Mørnesen fra Fylkesmuseet i Vestfold laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet så ut for 100 år siden. De har også laget et utvalg av bilder som viser hvordan landskapet ser ut nå.

Bilde 105. Avsklipp i forbindelse med markedsføring av lokale UKL-foredrag. Fra Tønsberg Blad (27.06.2016) for Færder UKL (Færder kommune), Gudbrandsdølen (01.10.2014) for Nordherad UKL (Vågå kommune) og avisa Fosnafolket (19.08.2016) for Tarva UKL (Ørland kommune).

4. Etter refotografering: Bruk av bildematerialet og bildenettside

4.1 Riksantikvarens fotoarkiv og bildenettside

Bildene fra refotograferingen lagres i Riksantikvarens fotoarkiv. Riksantikvaren har etablert en kartbasert nettside [Utvalgte kulturlandskap \(ra.no\)](http://Utvalgte.kulturlandskap.ra.no) for endringsbildene på vegne av direktoratene. Et utvalg av bildene formidles her og er tilgjengelige for alle. Fra denne siden kan bildene fritt kopieres eller lastes ned, og benyttes uten at det er nødvendig å ta kontakt med fotografer, eiere eller utlånere av bildene eller Riksantikvaren – selvfølgelig forutsatt riktig kreditering. Før- og etterbildepåret utgjør en enhet som ikke må splittes eller skilles fra hverandre. Se nærmere om vilkår for bruk på bildenettsiden.

Bildene på nettsiden er lavoppløste og bare egnet til skjerm eller små formater. Ved ønske om bruk av høyoppløste bilder til utstillinger eller trykte publikasjoner, ta kontakt med Riksantikvaren eller NIBIO ved fotograf Oskar Puschmann.

Spørsmål om bilder i Riksantikvarens fotoarkiv eller bildenettsiden kan rettes til

- Cecilie Askhaven cecilie.askhaven@ra.no (Seksjon for arealplanlegging og miljø) eller
- Lene Buskoven lene.buskoven@ra.no (Seksjon for foto. arkiv og bibliotek)

4.2 Annen formidling av endringsbildene

Endringsbildene kan brukes til lokal og regional formidling om landskapsverdier og utviklingen for jordbruksdrift, naturmangfold og kulturarv i UKL-områdene. Utstillinger, trykksaker, illustrasjoner til artikler både i faglige og mer populære publikasjoner, aviser, nettsteder og sosiale media. Under følger noen eksempler:

Bilde 26. Endringsbilder har i mange år vært publisert i avisa Nationens sommerserie "Tilbakeblikk".

Bilde 27. Fotoutstilling basert på endringsbilder i låven på Svartorsætra i Nordmarksplasser UKL, Oslo kommune, i 2016. Bildeparene ble montert i enkle fotorammer i størrelse 50 x 70 cm og er dermed enkle å flytte og låne ut ved behov.

Bilde 28. Utendørs refotoutstilling ved Leveld UKL og Leveld Kunstnartun, Ål kommune, 2021.

Bilde 29. Dobbeltside fra fotohefte basert på refoto i Frostating UKL i 2021 og 2022. Utgitt av Frosta kommune, Frostating UKL og Frosta Historielag, trykt i 300 eksemplarer og bl.a. delt ut til alle berørte grunneiere i området. Det finnes også digitalt: [Landskap i endring UKL.pdf \(visitfrosta.no\)](https://www.visitfrosta.no)

5. Eksempler på endringsbilder

Bilde 30. 1885 – 2019. Gård på Leknes mot Norangsfjorden i Norangsdalen og Hjørundfjord UKL. Ørsta kommune, Møre og Romsdal.

Bilde 31. Ca. 1920 – 2016. Valøy gård i Tarva UKL. Ørlandet kommune, Trøndelag.

Bilde 32. 1943 – 2016. Hiåvollan. Seterdalene i Budalen UKL, Midtre Gauldal kommune.

Bilde 33. 1956 – 2013. Møkkbanking i Bukta, Skárfvággi/Skardalen UKL, Kåfjord kommune.

Bilde 34. 1975 – 2016. Ulike traktorer, samme silosvans. Grinde og Engjasete, Sogndal kommune.

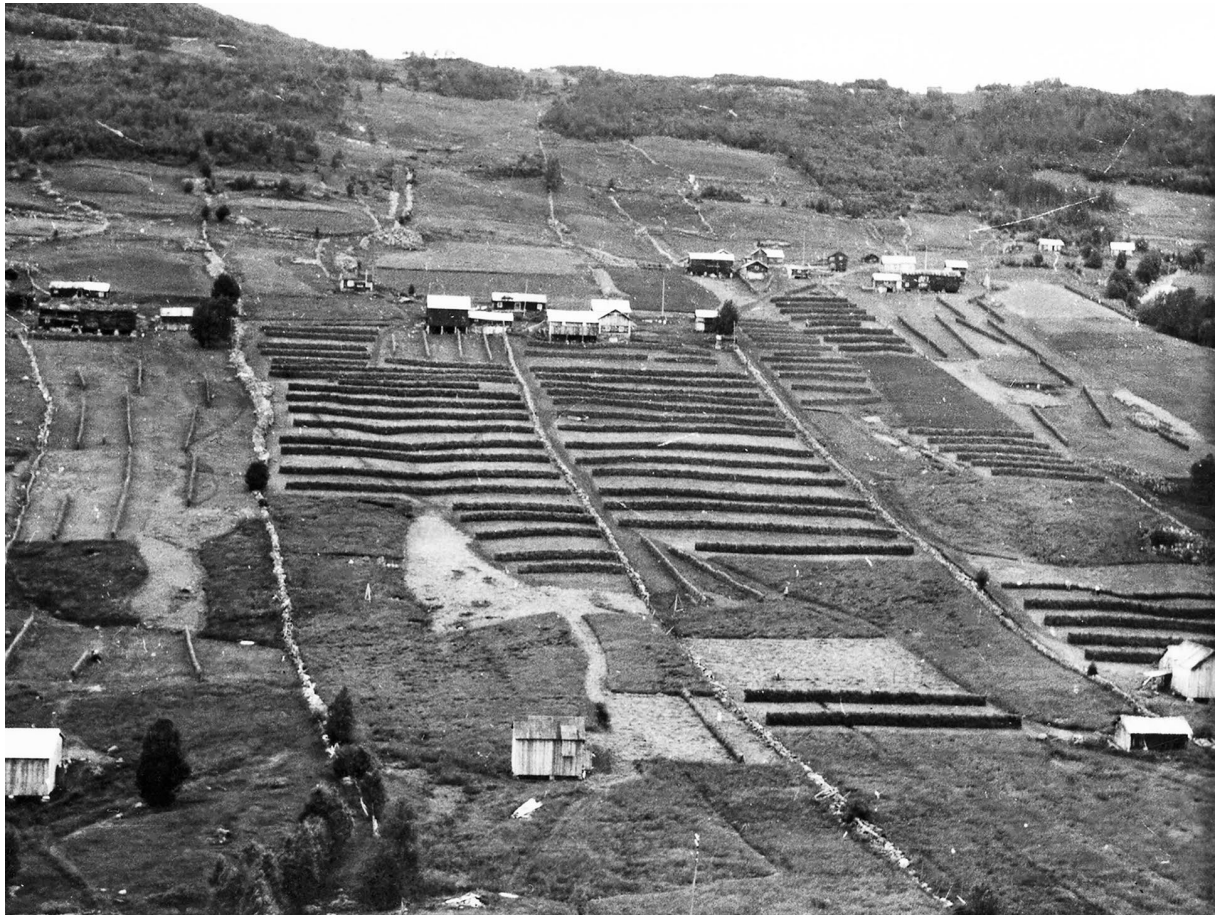
Bilde 35. 1972 – 2016. Steingjerdebygger Gjetmund Hoddevik i aksjon, mens sønnen Jan Ove 44 år etter vedlikeholder slektas arbeid. Stadlandet UKL, Stad. Stad kommune.

Bilde 36. Ca. 1940 – 2015. Arealbruksendring etter lang periode med driftsnedlegging. Bjerkø gård i Færder UKL, Færder kommune.

Bilde 37. 1960 – 2020. Tunrekke og teigdelt innmark - Gurigardane, Leveld UKL, Ål kommune.

Bilde 38. 1960 – 2021. Potetsetting og løkhøsting. Moum gård, UKL Frostating, Frosta kommune.

Bilde 39. 2005 - 2015. Melkekyr ved Lyshaug gård opprettholder ravinebeite i Romerike landskapsvernområde og Øya og Nordre Eik UKL, Nannestad kommune, Akershus.

Bilde 40. 2016 – 2018. Artsrik slåtteeng i blomst og skjøtsel. Holm østre i Hjartdal og Svartdal UKL, Hjartdal kommune.

Bilde 41. 2018 – 2022. Skjøtsel av kulturbetinget kystlynghei ved brenning i Austmark i Utsira UKL, Utsira kommune.

Bilde 42. 2010 – 2020. På Skeisnesset ønsket man allerede i 2010 å gjenåpne utsikt til sjøen, samt å utbedre kyststien. I 2020 er begge tiltak utført. Leka UKL, Leka kommune.

Bilde 43. 2019 – 2023. Gammel og artsrik slåtteng blir slått hvert år i de bratte bakkene på Kjelsaas i Sørkedalen UKL i Oslo kommune.

Bilde 44. 2021 – 2022. Brenning etter einerydding i beitemark, artsdokumentasjon året etter. Skallan – Rå UKL, Kvæfjord kommune.

Bilde 45. 2019 – 2020. Reinert Kjølleberg ved nyrestaurert steingjerde ved Penne i Vest-Lista UKL, Farsund kommune.

Bilde 46: 1998 – 2016. Restaurering av både slåtteteig og den gamle Ratøyløa nær Hiåvollan. Seterdalene i Budalen UKL, Midtre Gauldal kommune.

Bilde 47. 1986 – 2009 – 2017. Istandsetting av husmannsstua Slengen i Rygnestad og Flateland UKL, Valle kommune.

Bilde 48. 2011 – 2016. Tilbakeføring av eldre innmarksbeite ved Gardemelli i Goarahat og Sandvikhalvøya UKL, Porsanger kommune.

Bilde 49. 2010 – 2022. Gjenåpning og fristilling av eldre slåttemark og steingjerde på Stråholmen i Jomfruland og Stråholmen UKL, Kragerø kommune.

BILDE 50. 1998 – 2019. Over 20 år med dugnadsslått på artsrike slåtteenger i Ormelid UKL, Luster kommune. .

Fotokreditering

Bilde 4 Før-bilde: Ukjent / Aardalens venner
Bilde 5 Før -bilde: Ukjent / Klevgardan UKL
Bilde 6 Før-bilde: Ola Garlaus (maleri) / Erling Hagen
Bilde 7 Før-bilde: Nicolay Bing / Riksantikvaren
Bilde 9 Før -bilde: Yngve Rekdal / NIBIO
Bilde 10 Før-bilde: Hilde Marianne Lien / Statsforvalteren i Vestfold
Bilde 11 Før-bilde: Arne Farup / Statsforvalteren i Nordland
Bilde 12 Før-bilde: Arne Lyshol /Statsforvalteren i Rogaland
Bilde 14 Før-bilde: Stig Horsberg / Statsforvalteren i Innlandet
Bilde 16 Før-bilde: Laila Maria Sorte / Statsforvalteren i Trøndelag
Bilde 17 Før-bilde: Ukjent / Jarle Henriksen
Bilde 18 Ragnar Paus Nielsen / Sørkedalen historielag
Bilde 19 Før-bilde: Ragnhild Hoel / Arkeologisk museum – UiS
Bilde 21 a: Kari Stensgaard / NIBIO
Bilde 22 Ulrike Bayr / NIBIO
Bilde 29 Før-bilde: Ukjent / Frosta Historielag
Bilde 30 Før-bilde: Axel Lindahl / Norsk Folkemuseum
Bilde 31 Før-bilde: Ukjent
Bilde 32 Før-bilde: Wilhelm Magnussen / Elias Oscar Johansen
Bilde 33 Før-bilde: Emma Skogmo / Ruth og Per Larsen
Bilde 34 Før-bilde: Ukjent / Roald Lunde
Bilde 35 Før-bilde: Ukjent / Jan Ove Hoddevik
Bilde 36 Før-bilde: Ukjent / Tom Eric Christiansen
Bilde 37 Før-bilde: Ukjent / Ål bygdearkiv
Bilde 38 Før-bilde: Ukjent / Frosta Historielag
Bilde 39 Før-bilde: Gunnar Engan
Bilde 40 Før-bilde: Ingvill Buen Garnås / Kulturlandskapsenteret i Telemark
Bilde 41 Før-bilde: Atle Grimsby / Utsira kommune
Bilde 43 Før-bilde: Sigmund Kjelsaas
Bilde 44 Før-bilde: Ståle Størkersen / Kvæfjord kommune
Bilde 45 Før-bilde: Ellen S. Eskeland / Statsforvalteren i Agder
Bilde 46 Før-bilde: Aril Johan Røttum /Midtre Gauldal kommune
Bilde 47 Eldste før-bilde: Leonard B. Jansen / Setesdalsmuseet
Bilde 48 Før-bilde: Ingrid Golten / Porsanger kommune
Bilde 50 Før-bilde: Ukjent / Stiftinga Ormelid gard

Alle andre bilder: Oskar Puschmann, NIBIO / Riksantikvaren

Hva er Utvalgte kulturlandskap

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er en tverrfaglig, felles satsing mellom Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Det er en tilskuddsordning der landbruks-, natur- og kulturmiljøforvaltningen har gått sammen om å gi grunneiere og drivere i områdene drahjelp for å ta vare på kulturlandskapet. Satsingen skal sikre verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold og kulturmiljø, og sikre langsiktig skjøtsel og drift i et mangfold av norske jordbrukslandskap.

Satsingen startet i 2009 med 20 områder, og siden har det vært flere utvidelser. I 2023 har antallet områder økt til 51. Et sentralt prinsipp ved utvelgelsen av områder har vært at grunneierne i området, og den aktuelle kommunen, selv skal ønske å delta – det er frivillig å være med i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Hvorfor har vi Utvalgte kulturlandskap

Formålet med satsingen er å sikre langsiktig forvaltning av utvalgte landskapsområder med store biologiske og kulturhistoriske verdier, som er formet av langvarig og kontinuerlig bruk. Områdene representerer et mangfold av kulturlandskap, fra kystlynghei til seterområder og fra husmannsplasser til herregårdslandskap.

Jordbrukslandskapet er skapt av mennesker i samspill med naturen. Bygninger, steingjerder, gravhauger og ferdseisveier er bygget, og slåttenger, lyngheier, beitemarker og lauvingslier er blitt til gjennom bruk av arealer gjennom lang tid, mange steder flere tusen år. Helheten av gårdstun og inn- og utmark i åpne og varierte jordbrukslandskap er resultat av den samlede aktiviteten. Disse verdiene er avhengig av fortsatt bruk, skjøtsel og vedlikehold for å opprettholdes.

Samarbeid mellom mange aktører

Satsingen er et samarbeid med mange aktører. Motiverte og engasjerte grunneiere og drivere og andre innbyggere i områdene er nøkkelaktører i Utvalgte kulturlandskap. De utfører konkrete tiltak og den løpende daglige driften i områdene. Kommunen forvalter tilskuddsordningen, lager forvaltningsplaner for områdene og prioriterer tiltak ut fra planene og de rammene som forskriften for ordningen setter og lager forvaltningsplaner for områdene. Statsforvalterens landbruksforvaltning er koordinator på regionalt nivå og samarbeider tett med statsforvalterens miljøavdeling og kulturmiljøforvaltningen i fylkeskommunen og Sametinget. Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Landbruksdirektoratet er sekretariatet for den nasjonale satsingen, og Landbruksdirektoratet har koordineringsansvaret.

Områdene i satsingen er svært ulike, både i størrelse, antall grunneiere og drivere, landskapstyper, driftsformer og type drift – fra aktive jordbruksområder til områder som driftes som museumsanlegg. I forvaltningen av ordningen benyttes derfor et spekter av ulike samarbeidsmodeller for å oppnå en god lokal tilpasning.

Les mer om satsingen her: [Utvalgte kulturlandskap i jordbruket - Landbruksdirektoratet](#)
Bildenettside: [Utvalgte kulturlandskap \(ra.no\)](#)

